

ЗАВИСНОСТ ОД УСАМЉЕНОСТИ

Айспиракџи: У овом раду бавимо се зависношћу од усамљености, као једном од болести зависности које су обележје живота савременог човека. Усамљени савремени човек усмерен је, хтео то или не, на медије, који су истовремено и примарни произвођачи усамљености, било садржајима које емитују, било циљевима свог постојања. То значи да се не ради само о зависности усамљеног човека од медија, већ о зависности од усамљености коју производе медији. Видећемо такође да је зависност од усамљености последица директне империјалистичке преварне намере моћника која претпоставља одустанак човека појединца од тражења истине. У раду ћемо реферирати на Фрома, Маклуана, Симоновића, Тешића и друге ауторе.

Кључне речи: медији, зависност, усамљеност, експлоатација, обмана.

Болести зависности су обележје живота савременог човека. Зависност од медија једна је од њих, било да је у питању телевизија, мобилна телефонија, интернет, видео-игре. Усамљеност савременог обездуховљеног човека усмерава га на медије, но савремени медији су истовремено и примарни произвођачи усамљености, било садржајима које емитују, било циљевима свог постојања. Не ради се, дакле, само о зависности усамљеног човека од медија, већ и о зависности од усамљености коју производе медији. Човек је подвргнут обољењу, а затим се та његова болест зависности експлоатише – прво је агресивно подвргнут отуђењу и животу у усамљености, а затим је развио зависност од ње. Медији, зависност и усамљеност су перпетуум мобиле савременог човека, док се иза свега крије обмана.

Како год да назовемо данашње време – време глобализма, информатичко доба, дигитално доба, време медијске повезаности, време спектакла, доба празнине¹, време отуђења, „доба нереда” (Маклуан

¹ Феномен „доба празнине” посебно је дефинисао социолог Жил Липовецки, у истоименој књизи, повезујући га са нарцисоидношћу „постмодерних” људи, као карактерних

2012: 71), потрошачко доба, време равнодушности, време доколице², време релативизације, време усамљености – оно је време зависности, време болести. Број данас признатих медицинских облика болести зависности, шифара за *све и свашта*, признатих медицинских терапија за силне облике зависности, с једне стране указује на огромно посрнуће човека као појединца и човечанства у односу на појединце које га чине, а с друге указује на процес умножавања који је главна карактеристика технологије и материјалистичког капиталистичког друштва које наше човечанство живи и ствара³, или да кажемо – развија, иако је то супротност значењу како речи *развој*, тако и речи *стварање*. Ради се о антиразвоју и антистварању⁴. Ако бисмо на овом месту поменули само два појма, која су општепозната и широко се користе, чак би се рекло да су и кључни појмови данашњице, видећемо деформисање значења и дегенерацију суштине. Појмови који су представљали позитивно одређење постали су извор погубељи. Ти појмови су технологија и материјализам. Појам „технологија” у свом корену има реч „техника”, а ова, што знамо, настаје од грчког појма „техне”, што значи вештина (широко схваћено). Вештина као људска способност, тиме и људска вредност, постала је до 21. века готово у потпуности замена за човека. Технологија, укупно посматрана, замењује човека и његове вештине. Од људског до антиљудског у истој речи, од корена до разарања корена. Слично је и са речју „материјализам”, која је настала од речи „материја”, а она од речи „мајка” (руски – *маиџ*, латински – *mater*, српски – *мајера*). Материја – мајка, као суштина нас (емоционална, духовна, физичка), као корен, постала је материја у готово искључиво физичком, али не и људском

поремећаја „који се одликују неодређеном и свеобухватном нелагодношћу, осећањем унутрашње празнине и бесмислености живота, неспособношћу осећања ствари и бића”, а везаних за пропагирање „једне *cool* културе у којој свако живи у бункеру равнодушно-сти, заштићен од својих и туђих страсти” (Липовецки 2011: 102, 103).

² Говорећи о овом времену доколице, као продукту слободног времена људи у капитализму, Далас Смајти га ставља под наводнике и сврстава уз све остале на капиталистички, монополистички начин изокренуте вредности, заоденуте лингвистички под заставу „слободе”, као што су „слобода говора”, „слободан свет”, „слободно предузетништво”, „слободан проток информација”, „слободни избори” (Смајти 1977: 14).

³ „[...] економски систем, који одређује масовну производњу и масовну потрошњу, идеолошки репродукује себе у роби коју производи. Свака роба репродукује идеологију система који ју је произвео: роба је материјализована идеологија” (Фиск 2001: 22).

⁴ Својевремено је Валтер Бењамин овакву врсту умножавања кроз антистварање антиципирао у феномену империјалистичког рата: „Империјалистички рат је побуна технике која ’људским материјалом’ надокнађује своје потребе, будући да јој друштво ускрађује њен природни материјал” (Бењамин 2007: 129).

облику, већ економском, лукративном – материјализам. Поново је дубоко људски појам материје – мајке, нас свих као дела материје-мајке, замењен потпуном антиљудском суштином – материјализмом. Два изузетно позитивна појма постала су негативна и сопствена супротност – технологија је уништила људску вештину, а материјализам је уништио мајку, нашу природу у нама. Зато људи и имају проблем са емоцијама, са сећањем, са прошлошћу, са историјом, нашом личном, породичном, или историјом уопште. А овај однос је увек, или готово увек, подвучен под плашт носталгије и меланхолије, или, још чешће, што је чак и правило, под психолошко-медицинско објашњење. Тако наш однос према сопственој прошлости, било кроз неки предмет, причу или емоцију који асоцирају на то, тумачио би се као врста регресије, тиме и неприхватанња реалности. И то је једна од две ствари које нам се медијски пласирају у односу на прошлост – или нам је медији пласирају као носталгију (обично лажну носталгију), или је то наш психолошки проблем, односно регресија. С друге стране, ако бисмо евентуално прихватили да је у питању регресија, да ли би то значило, на пример, да су деца која данас имају мобилне телефоне и играју видео-игре, те претражују интернет по цео дан, у дигресији? Дигресији која није психолошки, већ феноменолошки појам. Што би значило да су та деца ван главног наратива свог живота. У дигресији свог живота. У дубокој дигресији од свог смисла. Да ли то значи да све што људе подсећа на то да су били „живи“, као дете које се играло на улици, на пример, представља бежање у лажни живот, у регресију, да је све оно што је сада и овде, а истовремено без „ауре“ технологије, регресивност? Филозофско поимање чигре, на пример – играчке која је и у време детињства генерација рођених 1970-их и 1980-их већ била ретка, а данас је потпуно непозната – њеног смисла, начина функционисања и њене естетске суштине, била би потпуна регресивност, душевни немир за данашњег усамљеног појединца⁵ у свету усамљеника.

Није случајно што су у литератури и седмој уметности, пре свега, у прошлости биле толико заступљене теме брисања сећања, убацивања лажног сећања, лажних доживљаја, затим инјекције против осећања, мотиви спаљивања књига, забрана слова и писања и слично. Као да се осећало где лежи једина права опасност за људски род. Требало је уништити особеност сваког појединца, његов идентитет, лични и колективни, његово историјско сећање, јер је тако лако од појединца

⁵ Овде се конкретно мисли на појединца, дете које је узраста примереног за играчку као што је чигра, а како је то некада било.

направити усамљеника који не може да се носи са теретом своје душе. То је усамљеник у гомили усамљеника. Зависник у гомили зависника чији је једини циљ избећи тај терет сопствене душе. А у ствари терета душе нема, има само душе, која нас чини таквима какви јесмо. Због тога се тежи медијској производњи неаутентичних, неутемељених и празних лица, особа без личности. Информатичко доба, глобализам, трасирани су тај пут. Од Меклуановог умереног оптимизма и вере у светско глобално село будућности⁶, преко скривене стрепње појединца у четруму с почетка интернетског доба, до садашње постигнуте технолошко-медијске капиталистичке дистопије, света у извитопереном облику, собе кривих огледала, како то наводи Љубодраг Симоновић⁷, а у ствари медијског четрума кривих огледала. Четрума кривих огледала усамљеника, несвесних зависника од усамљености. Усамљеника који свој четрум носе са собом где год да крену и шта год да раде, тако да тренуци ван четрума постају другоразредан део живота, те људи живот проводе у „медијским акваријумима“ (Бољевић 2017).

Да је реч о смишљеној системској производњи усамљених људи потпуно је јасно. Усамљеност је један од главних продуката глобалистичке данашњице. Герман Садулајев је чак и глад у људском друштву дефинисао искључиво његовом социјалном и политичком природом, наводећи да то није природан проблем: „Теоријски, човек који се налази у органском свету не може да гладује. Ипак, политичка технологија одувек се састоји у томе да се културно-економским начином ограничи потрошња хране, односно одређене категорије супстанци, а после да се тај ресурс контролише. И на тај начин се реализује власт. Глад је увек инструмент власти и политике, репресије. Глад не постоји зато што неко негде неће да ради, зато што је неразвијена економија и тако даље, већ зато што неко хоће да изврши репресију, геноцид или контролу над

⁶ „Ја лично имам велику веру у човекову отпорност и прилагодљивост, и склон сам да нашу будућност посматрам у налетима узбуђења и наде. Осећам да стојим на граници ослобађајућег и узбудљивог света у коме људско племе заиста може да постане једна породица и да људска свест буде слободна од окова механичке културе [...]“ (Маклуан 2012: 76).

⁷ Дефинишући овај извитоперени свет, собу кривих огледала, Симоновић наводи: „Капиталистички начин живота и владајућа пропагандна машинерија наводе човека да опаца свет на погрешан начин; да мисли на погрешан начин и да се, сходно томе, понаша на погрешан – деструктиван начин. Све постаје друго него што уистину јесте и што би, у хуманистичкој перспективи, требало и могло да буде. Истовремено, капитализам ствара виртуелне светове у главама људи. Човек само путем тела живи у реалном свету, а оно је дегенерисано капиталистички условљеним начином живота“ (Симоновић 2019: 65, 67).

тим становништвом. То је разлог великог и нимало случајног присуства глади у свету” (Садулајев 2019: 24). Арундати Рој за овакве ситуације употребљава израз „нови геноцид”⁸. Сличан механизам је и са осталим толико очигледним негативностима савременог друштва које се сасвим смишљено развијају и не сузбијају⁹, па бисмо једну врсту *новог геноцида* могли пронаћи и у спровођењу социјалног геноцида уништењем директне, отворене и слободне интеракције између људи¹⁰. Усамљеност огромне већине људи је подобно тло за доминацију малих група моћника. Стога су савремени медији са својим плитким ескапистичко-хедонистичким садржајима, с једне стране, и својим крипторијалити садржајима¹¹ с друге, својом тежњом за свеопштом контролом простора и времена појединаца, као и неограниченим ресурсима који им у том циљу стоје на располагању, првенствено средство производње усамљености и развијања зависности од ње. Усамљени појединац се препушта том усамљеничком ескапизму и не може и не жели да живи без њега.

⁸ Нови геноцид значи „стварање услова који доводе до масовне смрти без стварног изласка на бојно поље и убијања људи” (Рој 2004).

⁹ О значају тражења истине и смисла говорио је психијатар Виктор Франкл и издигао га је изнад свих физиолошких – биолошких потреба појединца. Разматрајући различите реакције људи који проналазе или не проналазе смисао, Франкл, као неко ко је преживео нацистички логор, истиче такође пример глади, али у још екстремнијим условима: „Сигмунд Фројд је једном рекао: ‘Покушајмо извјестан број најразличитијих људи истовремено изложити глади, све ће индивидуалне разлике нестати и на њиховом ће се мјесту појавити једнак израз незадовољног порива’. Међутим, у концентрационим логорима истина је била другачија. Људи су постајали још више раздвојени. Звијер је скинула кринку – исто тако и светац. Глад је била иста, али су људи били другачији. Истину говорећи, калорије овдје не вриједје” (Франкл 1987: 45).

¹⁰ „[Отворен] разговор је међуљудски однос и у том смислу могућност произвођења непосредне друштвености у односу према свету који се појављује као датост. Истински разговор подразумева искорак из постојећег и стварање новог света. Разговор има неизвјестан исход. Он отвара просторе у којима се крије непознато. [...] У разговору човек може да се суочи са својом скривеном личношћу, да препозна лажна пријатељства, да схвати да је његов живот обмана и да је оно у шта верује само лаж и превара” (Симоновић 2019: 42).

¹¹ „Крипторијалити или крипторијалити програми су садржаји засновани на догађајима из стварности, који се, међутим, у тој крипторијалити медијској обради не могу назвати стварним догађајима јер се смештају у другачији контекст или је читав догађај у потпуности креиран ради неке медијске обмане, али се јавности пласирају као стварност од животног утицаја. Примарна им је функција одвраћање пажње јавности од збиља важних питања која се тичу живота људи, чиме се јавност пасивизира. Та јавност, опет, стиче утисак, кроз одређена делања, да је активна и да учествује у стварности, не схватајући да је такав вид укључивања неког слободног појединца у крипторијалити програм у ствари поништавање његове слободе” (Јакшић 2019: 70).

Стога је и претежна људска комуникација постала, условно говорећи, посредована. Комуникација се увек одвија посредством нечега, говора, гестикулације, покрета пре свега, но овде мислимо на посебно посредно средство – као једину могућност за комуникацију. И у тренутку када је то средство постало суштина – значи запис било какве врсте, преносник, копија било какве врсте, нешто што укида непосредност и одлаже барем за тренутак контакт, и када је то средство изгубило своју природу средства комуникације, а не суштине или дела суштине комуникације – тада је зависност од посредоване комуникације заменила ту урођену људску потребу за међусобном комуникацијом. И то је слична матрица која се понавља на путу од средства као испомоћи до средства као суштине. Чист пример за то је мобилни телефон као несумњиво корисна справа која помаже да се оствари хитна веза са другом особом која није са нама, но видимо да се он све више користи за све остало осим за своју основну функцију, те сам мобилни телефон са својим могућностима од помоћног средства за комуникацију постаје део суштине комуникације, крајњи циљ комуникације. Почев од оног основног – ако сте се са неким чули телефоном, не морате се са њим видети и непосредно – па до „саморазговора”, тачније до потпуног изостанка потребе за другим човеком као нормалном потребом и пристајањем на комуникацију само са мобилним телефоном (било кроз музику, интернет, различите врсте апликација итд.). У крајњој линији, и информација коју вам преноси други човек више није битна јер ћете је углавном пронаћи путем мобилног телефона и без тог другог човека. У сваком случају, различити супститути тражене информације вам стоје на располагању и обично су и пожељнији и доступнији од онога што вам је заиста потребно, ако вам је уопште и потребно, јер данашњи човек у суштини и нема праве, аутентичне потребе, негирајући тиме сопствену јединственост¹². Може се чинити да је овакво гледиште помало огољено, чак екстремно, но постоји чврста основа да би се тако тврдило.

Још једна од одлика нашег времена усамљености јесте да је ово време институционалне истине. Стив Тешић је својевремено, у време медијске сатанизације и стварне физичке агресије коју је Запад спроводио према Југославији и Србији, додатно разрадио свој израз

¹² А што је свакако последица тзв. „бекства од слободе”, о којем је писао Ерих Фром, налазећи управо у исказивању аутентичности, тачније јединствености појединца, његов пут до позитивне слободе: „Позитивна слобода као остварење личног подразумева пуно потврђивање јединствености појединца. Људи се рађају једнаки, али се рађају и различити” (Фром 1973: 234).

постистине¹³, дефинишући будући дискурс медијског извештавања Запада и основу понашања људи у будућем глобалистичком свету. Ова постистина – закаснила истина која није важна – која се етаблирала као нешто неспорно и као нешто што је ван, што је с ону страну добра и зла, добила је своју институционалну потврду кроз појам институционалне истине – истина је само оно што институције одређеног друштва прогласе за истину. У свету институционалне истине, какав јесте Западни свет који се незауостављиво шири читавом планетом, институционална истина јесте да је човекова медијска слика створена уз помоћ технологије а зарад садашњег тренутка и материјалне базе једина истина коју човечанство треба да брани, и то свим средствима. Стога је институционална истина и то да дете треба да има Информатику као обавезни предмет од најкасније пете године свог живота, од предшколског узраста, јер ће му то помоћи у каснијем животу, и то не само помоћи већ ће без тога остати богаљ, ментални инвалид. Није потребна мудрост да бисмо схватили да петогодишњак коме се са пет година дају прве дозе лекова који му нису потребни није много отпоран на све контраиндикације, које и нису контраиндикације већ жељена последица. Његова зависност, зависност овог петогодишњака, постаће његов живот. Институционална истина ће тврдити да је то добар, прогресиван, слободан живот, живот без терета предрасуда прошлости, а истина ће бити на сасвим другом крају. Као и мајка и материјализам, као и људска вештина и технологија, сада ће и петогодишњаци отпочињати свој усамљенички живот и пре него што су спознали сам појам усамљености. Кварење природе људи, као друштвених бића, као људи у општежићу, започиње од малена „за њихово добро” и то је институционална истина. А то време кварења, какво време и живимо, јесте време усамљеног човека, човека који више не зна, или никада није ни знао, како да живи без усамљености и од ње је зависан као од ваздуха. Човек који не трага за истином јесте усамљени човек. Човек који живи у свету институционалне истине није човек који је истовремено и људско биће¹⁴. Јер човек без истине јесте усамљен човек. А има ли игде мање истине него у

¹³ „Уколико би се права истина касније открила, након тога што је слика о једном народу већ нарушена, након што је штета учињена, сасвим је у реду. Порицања немају никакво значење у садашњем времену, то сви сада схватамо. Потребно је више деценија да би се исправила убиства карактера једне нације или појединца када се једном десе” (Тешић 2012: 273).

¹⁴ „Имамо [...] разлога за претпоставку да је [...] стремљење правди и истини тежња својствена људској природи [...] правда и истина [су] најважније оружје којима се служе сви немоћни у борби за своју слободу и развој” (Фром 1973: 256).

медијима? Има ли је игде мање него у нашим *медијским акваријумима*, у свету без истине и без важности? Како наводи Стив Тешић: „Немило-срдна тежња ка истини је наш једини избор, јер када истина престане да буде важна, више ништа не може имати важност” (Тешић 2013: 283).

Како год посматрали свет, из секуларистичке или из хришћанске перспективе – усамљеност јесте стање које је најтеже људско стање, противприродно стање. Мада су на први поглед ова два дискурса веома удаљена, они се у једном делу додирују. Човек, као друштвено биће, усамљен је без другог човека, без других људи и не може живети испуњен живот у самоћи, па стога осећа усамљеност, чак и када је не препознаје као усамљеност. Хришћанин је усамљен без Бога и не може издржати ту самоћу, али зато монах – сам, што и сама реч каже – самоћу у испосници не доживљава као усамљеност. Опет, хришћанин своје хришћанство, своју веру, врлину и љубав исказује управо кроз однос према ближњима – људима око себе, пријатељима и непријатељима, и то је пут до Бога. Као што и неверујући човек у односу према другом човеку не тражи, чак и када то не схвата, само објект, слушаоца или „огледало”, јер тиме неће избећи своју усамљеност, већ тражи људску ширину, човека целог. Тако је и са хришћанством. Као хришћани, православци, знамо да је најтеже искушење, уједно и везано за остављеност, усамљеност у муци, исказано кроз реченицу: „Боже мој, зашто си ме оставио?”¹⁵, изговорену на крсту. И није случајно, стога, да се усамљеност појавила као неразрешиви конфликт савременог човека, медијског човека, човека у односу са медијима – он нема лека за сопствену усамљеност, медији, чак и да то желе, немају лек за усамљеност – остаје, стога, „навученост”, болест зависности и институционална истина да тако треба и да тако једино може.

ЛИТЕРАТУРА

Бењамин (2007): Валтер Бењамин, Уметничко дело у раздобљу његове техничке репродуктивности, у: *О фотиграфији и уметности*, Београд: Културни центар Београда.

Бољевић (2017): Рафаило Бољевић, *2017 01 19 Бојојављење*, преузето 20. 2. 2020. са: <https://www.youtube.com/watch?v=H6uQm4bqOQs>.

Јакшић (2019): Предраг Јакшић, *Кријшоријалиши / Спрашеија медијске обмане*, Београд: Арте.

¹⁵ Мк. 15: 34; Мт. 27: 45.

Липовецки (2011): Жил Липовецки, *Доба њазнине*, Сремски Карловици, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Маклуан (2012): Маршал Маклуан, *Елекџронски медији и крај кулџуре љи-сменосџи*, Београд: Карпос.

Рој (2004): Arundhati Roy, *Seize the Time!*, *Internacional Socialist Review*, Issue 38, November–December 2004, преузето 20. 2. 2020. са: https://isreview.org/issues/38/Arundhati_roy.shtml.

Садулајев (2019): Герман Садулајев, у: *Београдски конџрајункџи 2019 – Умејносџи у временима кризе и рајшова: љоџлед из данашњице*, Београд: Завод за проучавање културног развитка.

Свеџо Писмо, Нови завеш (2008): Шабац: Глас цркве.

Симоновић (2019): Љубодраг Симоновић, *Хајдеџерова филозофија у све-џлу живоџворноџ хуманизма*, Београд: Ауторско издање.

Смајти (1977): Dallas Walker Smythe, *Communications: Blindspot of Western Marxism*, *Canadian Journal of Political and Social Theory / Revue canadienne de theorie politique et sociale*, Vol. 1, No. 3 (Fall/Automne 1977), преузето 20. 2. 2020. са: <https://journals.uvic.ca/index.php/ctheory/article/view/13715>.

Тешић (2013): Stojan Stiv Tešić, *Razmislite o ovome, Lipar, Časopis za književnost, jezik i kulturu*, Kragujevac: Univerzitet u Kragujevcu, br. 49/2.

Фиск (2001): Џон Фиск, *Поџуларна кулџура*, Београд: Сџо.

Франкл (1987): Виктор Франкл, *Нечујни вајај за смислом*, Загреб: Напријед.

Фром (1973): Ерих Фром, *Бексџво од слободе*, Београд: Полит.

Predrag Jakšić

Independent researcher

ADDICTION TO LONELINESS

Summary: Addictive disorders are a basic characteristic of modern man's life. Media addiction is one of them, whether it is television, mobile phone, Internet, video-games. The loneliness of modern, spiritless man makes him turn to the media; however, contemporary media is, at the same time, the leading producer of loneliness, whether through the broadcasted content, or the goals of its existence. It is not just about the addiction of a lonely individual to media, but the addiction to loneliness produced directly by the media itself. The individual is subjected to becoming addictive, and his/her addiction is subsequently exploited – by forcing him/her to alienate and live in loneliness, and eventually by developing an addiction to such a life. Media addiction and loneliness are the perpetuum mobile of modern life, with nothing but lies hiding behind the facade.

Keywords: media, addiction, loneliness, exploitation, deception.